

Harrumph aargh!

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Harrumph! Právě tohle slovo nedávno odstartovalo mou zábavnou pátrací akci v oblasti citoslovců. Pronesla ho postava v současném americkém románu a já pro jistotu otevřela slovník. Reklí byste, že jde o nějaké zaklení? Kdepak, *harrumph* znamená „významně si odkašlat (abychom dali nájevo nesouhlas)“ – asi jako naše *ehm, ehm*. Hned jsem si začala zkoušet nahlas „harrumphovat“. Několikátý pokus se zřejmě podařil – manžel se přišel odvedle zeptat, co se mi stalo.

Při pátrání na webu jsem objevila dosud neznámé zdroje, které sestávají jazykoví nadšenci. Nejsou systematické a někdy obsahují chyby, ale jejich výhodou je pružnost, aktuálnost a často zábavnost. Tak se dají najít i slovníky anglických citoslovců – seznamy s „překladem“, příkladem věty a definicí. Vzpomněla jsem si na komiksové bubliny, ve kterých jsme jako děti obdivovali výkřiky typu „AARGH!“ (jmenuje se tak ostatně i český komiksový časopis). Jde o zlostné zavření – ale přepište ho do češtiny...

Zkuste si třeba sentimentální

dojetí: Nakloňte hlavu

k rameni a vydechněte:

„Ó... to je

sladké

štěňátko!“

Některé seznamy obsahují skoro stovku anglických citoslovců – a to jde pouze o citoslovce jako taková (interjekce, tedy výkřiky a zvolání vyjadřující emoce), ne o slova zvukomalebná (onomatopoeie), která imitují zvuky, v češtině například *břink* nebo *prásk*. Fascinující je nejen jejich množství, ale také existující nuance a schopnost angličtiny foneticky je vyjádřit. Posuďte sami:

Například takové *aww* (vyslovte ó) má v angličtině celou škálu významů. Za prvé – sentimentální dojetí. Nakloňte hlavu k rameni a s naspulenou pusou vydechněte: „Ó... to je sladké štěňátko!“ Když ale nakřičíte obočí a nos přidáte hrdelní tón, je z toho: „Ó... to ale muselo bolet!“ A ještě pozor: neplést s *oh* (ach tak, vyslovte ou)!

Některá anglická citoslovce jsou do češtiny prakticky nepřeložitelná – tak třeba *duh* („otrávenost nad něčím hloupým“) nebo *gah* („podráždění, zoufalství“). Jiná se do češtiny zase nedají srozumitelně přepsat – lámala jsem si hlavu nad *tsk-tsk* (varianta *tut-tut*), až mi podle příkladu „*Tsk, tsk, už jde zase pozdě do práce*“ došlo, že jde o nesouhlasné zamlaskání jazykem, obvykle doprovázené zdvižením obočím a pohoršeným vrtěním hlavou (zkuste si to).

Zajímavé významové nuance mají například *oops* (ups) a *uh-oh* (a-ou). *Oops* proniká i do češtiny a v hláске Google je roztomile přeloženo jako „jeď!“ Vydávající překvapení a omluvu, že se něco nepovedlo, zatímco *uh-oh* je výraz tušení, že se vbrzku něco semele – odpovídá zhruba českému „a jeje!“ („Uh-oh, v domě je medvěď“).

Pozoruhodné je přiřčení některých citoslovců určitým skupinám – tak třeba výkřik úžasu *whoa* (wou) patří v popkultuře kuřákům marihuany a radostné výsknutí *yee-haw* (jí-hó) zase kovbojům, na rozdíl od všeobecného *yahoo* nebo *yippe*. *Oi* nebo *oy* je typický židovské bédování. Pištivé výkřiky jsou vyhrazeny děvčatům – *eek* (ík) je volání o pomoc, *eep* (íp) výraz překvapení. Vtipné je *muhaha* s definicí „triumfální smích padoucha“. A co víc, svoje citoslovce mají dokonce i někteří dostatečně výrazní jedinci – jestlipak víte, komu patří *d'oh* (dou)? Homer Simpsonovi, který ho používá, když se něco po... Na YouTube lze dokonce najít video, v němž někdo sestíhal všechny situace, kdy Homer tento výkřik použil.

Oops! Právě jsem přesáhla počet slov pro tento sloupek, tak musím končit, aby si paní editorka neodkašlala: *Harrumph!*

GALERIE

Stačí věřit. Na kouzla, na náhody.
Čekají, přicházejí.

Snímek Josefa Sudka je součástí kolektivní výstavy *Kouzla a zázraky*, která je otevřena do 30. srpna v pražském Ateliéru Josefa Sudka.

Rus hrdiny neuznává

Osobní výběr z ruského a ukrajinského tisku

Ponekud schizofrenní pocit stihne každého, kdo si dopřeje tu laskominu sledovat paralelně ruské a ukrajinské noviny. Co kauza, to naprosto protiřečící si pojetí. A nejde jen o komentáře a poznámky, tedy výlevy více či méně informovaných novinářů, komentátorů, specialistů, expertů či analytiků, poradců a politologů. Ale i o zprávy, o kterých jsme se ve škole učili, že by neměly být citově zbarvené a zdeformované míněním autora.

Tak třeba případ Naděždy Savčenkové. Po přečtení ruské *Komsomolky* nejenže tomuhle děvčeti ruku nepodám, ale budu hlasitě volat po jejím přísném potrestání. Údajná vražedkyně mých ruských kolegů vyvolá ve většině novinářů chuť ke stavovské pomstě. Jak totiž tvrdí ruská žurnalistka Naděžda Basová v článku sugestivně nazvaném „Ukrajinskou letkyni přezdívanou Kulka zatklí v Rusku převlečenou za uprchlici“, Savčenkova schválně naváděla na cíl ukrajinské minometičky tak, aby se strefila do televizního štábu ruské státní televize. „Vyšetřovací výbor Ruska již obvinil občanku Ukrajiny letkyni Naděždu Savčenkovou z podílu na vraždě ruských novinářů – Igora Korněljuka a Antona Vološina,“ s neskryvaným rozhořčením píše Basová.

Jako další z důkazů ukrajinské „zlotřilosti“ přináší list rozhovor Nikolaje Varsegova se zatčenou Savčenkovou, připoutanou železky k ústřednímu topení. Nejde ani tak o novinářský útvar, jako o útoky v podobě otázek typu: „V Kyjevě junta uskutečnila státní převrat, svrhla zákonně zvoleného prezidenta, zavedla vlastní pořádky. A tady se lidé nechtěli podřítit juntě. Mají právo žít podle svých představ?“ Nebo dokonce žurnalista udílí Ukrajince rady: „Je přece příklad civilizovaného rozvodu Československa, které se bez jakékoliv krve rozdělilo na Česko a Slovensko.“ Na dokreslení něco z *Moskevského komsomolce*: ten Savčenkovou prostě nazývá Jane, což má naznačovat její proamerickou orientaci.

Zkrátka, z těchto publikací Savčenkova vychází jako lidská zrůda a rozená kriminálnice. Nikde žádný protínázor, který by

PETRA PROCHÁZKOVÁ
redaktorka LN

ROZCESTNÍK

Mladí ruští občané sní
o pevném, až autoritářském
vůdci (naděje, že se jim tohle
přání splní, není zanedbatelná)
a o vysoké mzdě
(to už je maličko
horší)

vnášel pochybnosti do tvrzení, že se činu dopustila.

Zato ukrajinská *Komsomolka* jede v jiném tónu. Ani na úvodní fotografii nevypadá Savčenkova jako zlomyslná potvora jako v ruském podání, ale jako sympatická ukrajinská vojačka. Hrozí jí osm let vězení. „Drží se, je to pašák,“ píše ukrajinský novinář o ženě, která je podle vlastních slov připravena i na tu nejhorší variantu: že ji Rusové zastřelí. Právnické k případu dodávají: Savčenkova byla z Ukrajiny vyvezena do Ruska nelegálně, jde vlastně o únos. Když se nad tím člověk zamyslí, něco na tom bude.

Ve světě zhoršující se mezinárodní situace se ruský list *Nězavisimaja gazeta* snaží uklidnit ruské občany a dokázat, že zásludný Američan je bezradný v konfrontaci s ruskými novináři raketového průmyslu. „V Zabajkalsku se objevili vrazi amerického systému protiraketové obrany,“ hlásá titulek člán-

ku komentátora Vladimira Muchina. Popisuje „přelomový moment“, kterým je pro irkutskou divizi ruských strategických jaderných sil nová raketa RS-26 („Rubež“, neboli hranice či přelom). „Vicepremiér ruské vlády Dmitrij Rogozin už pokřtil tento komplex vrahem protiraketové obrany,“ cituje autor známého politika. A rozebírá technické charakteristiky strojů na zabíjení, včetně jejich váhy a úderní síly. Je to prý moc prima, že „Rubež“ dokáže dopravit tři až čtyři jaderné hlavice o váze 300 kilotun každá do cíle vzdáleného až 11 tisíc kilometrů. Takže do Washingtonu by to v pohodě zvládla. Pokud tedy cestou neplánovaně nepřistane někde úplně jinde.

Dost rozpačitý pohled nezávislého listu *Novaja gazeta* na budoucí ruské pokolení je zároveň – kupodivu – i jistou nadějí, že ty dokonalé rakety nevzetí a Savčenkova nesetnou hlavu. Alespoň to vyplývá z článku „Pokolení ambiciózních příživníků“. Však ono se ukáže, jaký bude Rus za pár let. Mladí ruští občané dnes sní o pevném, až autoritářském vůdci (naděje, že se jim tohle přání splní, není zanedbatelná), o vysoké mzdě (to už je maličko horší) a o rychlé kariéře (tak to závisí na schopnosti vetřít se do přízné náclonky).

Jak vyjasnilo Ruské centrum pro výzkum veřejného mínění a Výbor občanských iniciativ spolu s mezinárodní společností Nays, touha po pevné ruce ale vůbec nesouvisí s imperiálními ambicemi či láskou k vlasti. Prostě mladí se nechtějí o nic starat, jen o sebe. A stát ať si řídí ti nahofe. Kdo to je, to také pro nastupující generaci Rusů není zrovna důležité. Mýtem se ukazuje, že kvůli obraně vlasti či jejímu rozšíření riskovat život či zdraví mladý Rus nehodlá. Tak těžko říct – je tohle dobrá zpráva na závěr?

Asteroid damokloid

JAN VESELÝ
astronom

VĚDECKÁ LEKCE

Asteroid, planetoid, elipsoid / *Pink Floyd, Detroit, mongo-loid...* zní v úvodu jednoho z hitů Visacího zámku. Astronomové do této sbírky zvukomalebných slov přidali ještě damokloid. Jeden teď sviští po obloze nad našimi hlavami. Objeven byl jako asteroid. Našel jej na podzim 2013 jeden z dalekohledů projektu Catalina, který se zaměřuje na hledání komet a planetek neboli asteroidů se zvláštním zřetelem na ty, které se těsně blíží k Zemi. Jako asteroid bylo těleso také označeno kódem 2013 UQ4.

Hodí se připomenout, že slovo asteroid patří mezi uměle vytvořená. Vynořilo se v první polovině 19. století, když astronomové hledali chybějící planetu mezi Marsem a Jupiterem, ale nacházeli jen samé podměrečné mřenky. Na rozdíl od Uranu objeveného koncem století 18. vypadaly ty nové „planety“ jen jako bodové hvězdičky. Slovo asteroid vlastně znamená „jakobyhvězda“. Když německý astronom Johann Encke ztratil trpělivost a vyřadil toto „smetí“ ze seznamu planet, zavedl pro ně ještě jeden název – *kleine Planeten*, česky „planetky“. Obě slova nám zůstala dodnes.

Není to poprvé, co nějaký asteroid přímo před očima astronomů takřkájkajíc změnil pohlaví – a stal se kometou

Těleso 2013 UQ4 chvíli vypadalo na obyčejný, ničím nezajímavý asteroid. Jenže jeho dráha je příliš protáhlá a hlavně se po jeho průletu okolo Slunce objevila koma – mlhavý obláček obklopující jádro komety! Ano, asteroid 2013 UQ4 je ve skutečnosti kometou.

Není to poprvé, co nějaký asteroid přímo před očima astronomů změnil pohlaví. Dnes víme, že asteroidy a komety jsou vlastně vzájemně dost podobné obří hroudy bláta – materiálu, z něž se před necelými pěti miliardami let formovaly planety. Dodnes je nacházíme v celém prostoru ovládaném gravitací Slunce, ale nejvíce jsou koncentrovány mezi Marsem a Jupiterem – a pak až na periferii slunečního systému, za drahou Neptunu. Ty, které se v blízkosti Slunce pohybují trvale, už prchavé složky ztratily a komu nevytvářejí. Pokud se ale blíží ke Slunci z velkých vzdáleností, těkavé látky z nich sublimují a uvolněný materiál pak vytvářejí komu a někdy i ohon. Mikroskopické částičky uvolněné kometami – meteoroidy – se při střetu se zemským ovzduším promění v padající hvězdy.

Fotografie získané kosmickými sondami ukazují, že asteroidy jsou si s kometami vzájemně podobné jako vejce vejci. Či spíš jako buráky oříšek arašídů – mají roztočivě nepravidelné tvary a v obou případech typicky kilometrové rozměry. Některé ale měří i tisíce kilometrů. A tak když v roce 2006 astronomové podruhé naprvovali tentýž historický omyl a vyřadili z seznamu planet – tentokrát Pluta – vyčlenili přerostlé asteroidy do zvláštní škatulky s označením „trpasličí planety“ a všechno menší smetí naopak shrnuli na jednu hromádku: komety, asteroidy, planetoidy, meteoroidy a další drobné kousky jsou teď „malá tělesa Sluneční soustavy“.

Vytvoření souhrnné kategorie malých těles mělo samozřejmě vést ke zjednodušení. Na druhé straně však astronomové stále tvoří další názvy podmožin subkategorii. Například asteroidy, jež okolo Slunce obíhají po elipsách podobných dráhám komet, označují jako damokloidy. To podle objektu nesoucího označení 5335 Damocles, jenž je jejich prototypem. Damokloidů zatím známe okolo padesáti a mnohé z nich se transformovaly v komety. Naposledy ten, o němž tu byla řeč a který byl počátkem letošního léta vidět jako kometa C/2013 UQ4 (Catalina) i malými dalekohledy. A jak znám astronomy, není těm všelijakým „oidům“ zdaleka konec.